

ПІДГОТОВКА КАДРІВ ДЛЯ ОВС – НЕОБХІДНІСТЬ ЗМІН У СВІТЛІ РЕФОРМ TRAINING THE PERSONNEL FOR THE POLICE – IS THE NECESSITY FOR CHANGE IN CONDITIONS OF REFORMS

Калашник М.В.,

*кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
професор кафедри адміністративної діяльності органів внутрішніх справ
Харківського національного університету внутрішніх справ*

У статті розглянуто проблеми вдосконалення системи підготовки кадрів міліції, в якій відомча освіта посідає чільне місце, та аспекти реформування системи відомчої освіти Міністерства внутрішніх справ України в сучасних умовах.

Ключові слова: підготовка кадрів, міліція, реформування.

В статье рассмотрены проблемы усовершенствования системы подготовки кадров милиции, в которой ведомственное образование занимает главенствующее место, и аспекты реформирования системы ведомственного образования Министерства внутренних дел Украины в современных условиях.

Ключевые слова: подготовка кадров, милиция, реформирование.

In this article the problems of the system police training improving in which the departmental education occupies a prominent place and aspects of education department reforming of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine in modern terms.

Key words: police training, law enforcement bodies, reforming.

Актуальність теми дослідження. Новий етап реформування правоохоронних органів України висуває перед Міністерством внутрішніх справ низку вимог щодо вдосконалення системи підготовки кадрів, якісних змін в системі відомчої освіти. Це потребує критичного конструктивного аналізу здобутків і прорахунків відомчої освіти в минулому та сучасних розробок її побудови на більш досконалішій науково-обґрунтованій основі.

Метою даної статті є виявлення слабких місць в існуючій системі підготовки кадрів, аналіз причин невдалих спроб реформування відомчої освіти системи МВС, розгляд перспектив нової стадії реформування та надання пропозицій, які можуть бути враховані в процесі вдосконалення системи підготовки кадрів для МВС.

Сучасний етап розвитку українського суспільства, що характеризується мобілізацією зусиль державних та громадських інституцій, спрямованих на зміцнення державності, забезпечення верховенства права в країні, незворотності курсу на євроінтеграцію, актуалізує проблему проведення якісних змін у системі правоохорони. Особливо гостро ця проблема постає перед органами внутрішніх справ, зокрема міліцією, оскільки МВС України є на сьогодні найбільшою за чисельністю правоохоронною структурою в системі правоохоронних органів, служби якої, до того ж, найбільше працюють у безпосередньому контакті з людьми.

Реформа ОВС, що почалася ще з перших років становлення незалежної України і загальмувала у своїй практичній реалізації, нині, зі створенням відповідно до Указу Президента України від 6 квітня 2012 року за № 252/2012 Комітету з питань реформування правоохоронних органів та заявою Глави держави щодо прийняття найближчим часом в Україні Концепції реформування правоохоронних органів, яка прозвучала на координаційній нараді керівників правоохоронних органів 13 листопада 2012 р., отримала новий імпульс для проведення системних перетворень в органах внутрішніх справ держави. Відповідальні завдання щодо забезпечення результативності та ефективності проведення нового етапу реформи покладаються на систему підготовки кадрів, яка потребує розробки та реалізації суттєво оновленої кадрової політики. Адже саме кадрова політика в органах системи Міністерства внутрішніх справ як нормативно визначена цілеспрямована діяльність спеціально уповноважених посадових осіб щодо забезпечення професійної орієнтації, прогнозування і планування кадрових потреб, відбору, підготовки, розстановки та звільнення особового складу визначає сутність та ефективність усіх цих процесів. До її невід'ємних елементів О.М. Ключев справедливо відносить: визначення оптималь-

но необхідної кількості осіб рядового і начальницького складу, їх посадової категорійності та рівня спеціальної професійної підготовки; роботу з кадрами, а саме підбір, оцінку, переміщення, звільнення працівників; підготовку кадрів: початкову, бойову, фізичну, спеціальну та підвищення кваліфікації; стимулювання службово-трудова активності їх праці та соціальної спрямованості останньої; виховання особового складу та психологічне забезпечення як службово-трудового колективу того чи іншого структурного підрозділу ОВС, так і діяльності кожного працівника особисто [1, с. 279]. У першооснові цієї кадрової політики має, на наш погляд, бути науково обґрунтована, вивірена практикою система підготовки кадрів, в якій відомча освіта посідає чільне місце, адже людський потенціал є вирішальною передумовою дієздатності будь-якої державної структури, в тому числі й МВС.

У зв'язку з цим у різноманітних формах відбувається рух до створення нової моделі розвитку і використання людських ресурсів, головними рисами якої є орієнтація на висококваліфіковані та ініціативні кадри, безперервність процесу збагачення знаннями та кваліфікацією, гнучкість організації праці, делегування відповідальності зверху донизу, партнерські стосунки між працівниками різного рівня тощо [2, с. 42].

Водночас «існуюча система підготовки кадрів не завжди відповідає потребам практичних підрозділів та вимогам сьогодення щодо підготовки висококваліфікованих фахівців у сфері правоохоронної діяльності» [1, с. 278].

Ми приєднуємося до тези У. Парпан у тому, що ключовими питаннями в роботі з кадрами є освітня структура підрозділів та органів внутрішніх справ. Нагальними проблемами, що потребують свого вирішення, залишаються «протиріччя між рівнем освіти, спеціальною підготовкою майбутніх міліціонерів і кваліфікаційною характеристикою робочих місць в ОВС; протиріччя між потребами у високопрофесійних фахівцях і зорієнтованістю переважної більшості молоді не на посаду, а на кар'єру» [3, с. 362].

Не в останню чергу такий стан справ склався завдяки безсистемності реформаційних процесів у МВС, які відбувалися без розробки науково-обґрунтованих підходів до реформування відомчої освіти. Цю тезу, зокрема, як і необхідність визначення мети, принципів, обсягів фінансування реформування відомчої освіти, підтверджують наукові дослідження Г.Атаманчука, В.Авер'янова, О.Бандурки, М.Ануфрієва, І.Бачила та інших.

«На сучасному етапі розвитку суспільства виникла об'єктивна необхідність перегляду значної кількості іс-

нуючих до останнього часу уявлень про завдання, форми і методи національної освіти взагалі і відомчої системи підготовки персоналу органів внутрішніх справ зокрема. Це тим більш актуально, що курс на побудову демократичної, соціальної та правової держави потребує критичного конструктивного аналізу досягнень і прорахунків освітянської системи в минулому та її побудови на зовсім іншій, якісно досконалішій, методологічно-практичній основі» [4, с. 16]. Ця думка, оприлюднена М.І. Ануфрієвим у 1999 році, залишається злободенною і сьогодні, оскільки й нині система відомчої освіти, попри щорічне зростання кількості випускників, не задовольняє повною мірою нагальні потреби щодо підготовки правоохоронців.

Чітке усвідомлення залежності ефективності реформи від рівня підготовки кадрів, відповідності світовим тенденціям розвитку правоохоронних систем стали нині тим стимулюючим чинником, який спонукав МВС України до пошуку нових підходів у реформуванні органів внутрішніх справ, зокрема в удосконаленні системи відомчої освіти.

Враховуючи досвід минулого та на виконання розпорядження Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2010 р. № 2355-р «Про проведення експерименту з підготовки фахівців для Міністерства внутрішніх справ» [5] та Наказу Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, Міністерства оборони України від 19 травня 2011 р. № 77/462/263 «Про затвердження Порядку проведення експерименту з підготовки фахівців для Міністерства внутрішніх справ» [6] у 2011 році в системі вищих навчальних закладів МВС впроваджено нові підходи до відбору майбутніх курсантів ВНЗ МВС. Нововведення торкнулися як організації набору кандидатів на навчання, так і програм підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра за схемою «курсант – військовослужбовець – курсант». Відповідно до умов експерименту змінилися обов'язкові вимоги до абітурієнтів. Їх вік станом на початок навчального року має бути не меншим, ніж 17 з половиною років.

За задумом авторів експерименту курсант на 1 курсі отримує максимум прикладних знань з правоохоронної діяльності. На 2-му курсі, коли йому виповниться 18 років і він зможе прийняти присягу, курсант має пройти практику патрульної служби в складі спеціальних моторизованих частин міліції Внутрішніх військ МВС із паралельним вивченням теоретичних дисциплін юриспруденції. Після цього на старших курсах кандидат знову повертається до навчальних аудиторій, де отримує відповідну міліцейську спеціалізацію.

Наскільки вдалим виявиться цей експеримент, покаже час, поки що ж у багатьох працівників ВНЗ системи Міністерства внутрішніх справ виникає безліч запитань щодо випускників шкіл та профільних ліцеїв, яким до визначеного для вступу вікового цензу не вистачає кількох місяців чи року, з приводу набору курсантів жіночої статі і т.п.

Частково відповіді на ці запитання очевидні вже сьогодні, та головне, що експеримент не став рівняти всі вищі навчальні заклади під одну гребінку, і міліцейським ВНЗ, що не задіяні в його проведенні, надано право набирати на навчання кандидатів як із числа рядового та молодшого начальницького складу міліції, так і юнаків, звільнених із лав Збройних сил України.

Сьогодні у виробленні й реалізації кадрової політики є розуміння того, що лише за умови розвитку на якісно новому рівні відомчої освіти держава зможе зберегти потенціал, орієнтований на специфічні завдання правоохоронної сфери, який спроможний орієнтуватися не лише на сьогоднішні завдання, а й враховувати виклики завтрашнього дня.

Це особливо важливо за реалій сучасного суспільства, яке характеризується високою освіченістю, інформатизованістю, насиченістю інформаційними та комп'ютерними технологіями, що зумовило, у свою чергу, появу низки новітніх правопорушень та наклало відбиток на формування цілком нового образу злочинця, який кардинально відрізняється за своїми особистісними характеристиками від правопорушника зразка середини минулого століття. «Тому працівник органу внутрішніх справ, іншого правоохоронного органу не може мати нижчий рівень освіти, ніж середній у суспільстві, він повинен бути не лише технічно, а й, передусім, інтелектуально озброєний у протидії злочинності. Правоохоронець в Україні не може бути гірше підготовлений, ніж злочинець, до послуг якого в злочинній діяльності кращі інтелектуальні здобутки людства та новітні комп'ютерні та інформаційні технології» [7].

Для досягнення такої мети випускники міліцейських ВНЗ повинні бути не лише підготовленими в теоретичному і практичному плані, а й уміти гнучко реагувати на зміни соціальної ситуації, особливостей злочинності, бути здатними навчатися і вдосконалювати професійну майстерність упродовж усієї службової кар'єри. Це висуває нові вимоги щодо вдосконалення організації навчально-виховного процесу, консолідації зусиль, спрямованих на підготовку висококваліфікованих спеціалістів.

У зв'язку з вищевикладеним «організація навчального процесу в навчальних закладах МВС України також потребує певних змін. В їх основу повинні бути покладені принципи індивідуалізації навчання, «заглиблення» у практику або, як його ще називають, «навчання у виконавській діяльності», активності викладачів та студентів у процесі навчання, визначеності конкретних результатів кожного етапу навчання тощо. Поєднання аудиторного навчання і живої практики – це частина мистецтва та науки викладання. Тому діяльність у цьому напрямку потребує не тільки певних організаційних заходів, але і зламу стереотипів, уявлень щодо організації викладацького процесу, звичок, що сформувалися вже у викладачів і т.ін.» [8, с. 32].

Слід зазначити, що останнім часом як у системі відомчої освіти, так і в системі підготовки кадрів у цілому спостерігаються певні позитивні зміни. До їх числа можна зарахувати системні заходи з удосконалення підготовки кадрів, оптимізації та модернізації мережі відомчих навчальних закладів, поліпшення їх матеріально-технічного забезпечення. Особливі акценти ставляться на розвиток у працівників ОВС особистих моральних якостей, почуття відповідальності за власні дії, прагнення до постійного вдосконалення свого професійного та загальнокультурного рівня, які прищеплюються ще в аудиторіях ВНЗ. Нормативною основою цих якісних зрушень є низка документів, прийнята з метою забезпечення успішності реформи системи МВС. Серед них на особливу увагу заслуговує наказ МВС України від 13 квітня 2012 р. № 318 щодо затвердження Положення з організації професійної підготовки осіб рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ України [9], який містить низку нових підходів, зокрема, щодо психологічної підготовки працівників МВС. Так, пунктом 6.23.2. Положення [9] визначається, що психологічна підготовка має на меті: формування в працівників стійкої позитивної професійної мотивації до правоохоронної діяльності; розвиток у працівників професійно важливих психологічних якостей; підтримання на високому рівні психологічної готовності до впевненого та ефективного виконання працівниками своїх службових обов'язків відповідно до посади та виду діяльності в типових та екстремальних ситуаціях; зміцнення згуртованості працівників довкола мети професійної діяльності,

формування відповідної корпоративної культури в службових колективах та ін.

Тож уже сьогодні відомчим ВНЗ варто, на нашу думку, подбати про адаптацію навчальних програм майбутніх спеціалістів, щоб вони повною мірою відповідали вимогам Наказу і в практичних органах було б менше необхідності через відсутність психологів залучати до цих заходів із психологічної підготовки «найбільш підготовлених працівників органів та підрозділів внутрішніх справ», як про це йдеться в наступному пункті Положення [9].

Окрім того значною підмогою в налагодженні ефективної психологічної підготовки може стати досвід організації поліцейського менеджменту Німеччини, найважливішою складовою якого є цілеспрямоване психологічне забезпечення поліцейської діяльності.

Нові методи й принципи поліцейського менеджменту було взято на озброєння поліцією Баварії. Сьогодні вони реалізуються в ефективній системі психологічного супроводу служби, у проведенні тренінгів антистресової та комунікативної спрямованості, тренінгів для керівного складу, які розробляє, організовує та проводить психологічна служба поліції федеральних земель Німеччини, зокрема Баварії. Визначальним принципом роботи психологічної служби поліції Баварії є швидке та гнучке реагування на актуальні потреби практичних підрозділів. Жодне планування великих заходів або акцій не обходиться без участі психологів у робочій групі або оперативному штабі поліцейських сил» [10]. У вивченні та поширенні цього досвіду велику роль можуть відіграти саме ВНЗ Міністерства внутрішніх справ з їх неочіненним науковим потенціалом.

Нині до системи відомчої освіти МВС входять 13 вишів, з яких 12 готують спеціалістів для органів внутрішніх справ і 1 заклад – для Внутрішніх військ МВС, які щороку випускають близько 3,5 тисяч спеціалістів. Чи є на сьогодні оптимальною така кількість випускників,

питання гостро дискусійне. Адже, з одного боку, Міністерство внутрішніх справ прогнозує кількість фахівців та спеціальності, яких потребує система для заміщення вакантних посад, і з огляду на це корегує набір курсантів у відомчі навчальні заклади. З іншого ж, – «відірваність теоретичних навиків випускників від практичної діяльності, недостатній обсяг практики, відсутність уваги до молодих спеціалістів, брак життєвого досвіду самих випускників відомчих навчальних закладів призводить до того, що кожен п'ятий із молодих фахівців зі стажем роботи до 3-х років звільняється з органів внутрішніх справ» [1, с. 278]. Причини тут криються в не завжди якісному доборі кандидатів на навчання у ВНЗ системи Міністерства внутрішніх справ, низькій заробітній платні та неналежному соціально-правовому захисті молодих фахівців, недоліках навчально-виховного процесу.

Тому до безпосередніх завдань ВНЗ необхідно віднести і законодавчо закріпити супровід випускників після завершення курсу навчання, у взаємодії з практичними органами МВС розробити умови та принципи наставництва і контролювати їх реалізацію. У даному контексті заслуговує на підтримку пропозиція А. М. Ключка щодо вдосконалення чинного законодавства з питань працевлаштування та адаптації випускників ВНЗ, котрий, зокрема, в Закон України «Про вищу освіту» пропонує внести окрему статтю про «Порядок працевлаштування випускників вищих навчальних закладів, підготовка яких здійснювалась за державним замовленням, умови та порядок їх адаптації», а Закон України «Про освіту» доповнити статтею «Обов'язки замовника» [11, с. 472].

Підсумовуючи, можна стверджувати, що реформа правоохоронних органів, яка нині увійшла у свою нову, і є всі підстави сподіватися, завершальну, успішну стадію, буде ґрунтуватися на глибоких наукових розробках, системних якісних перетвореннях у мережі вищих навчальних закладів МВС, які забезпечать виховання нової еліти міліції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ключев О.М. Проблеми взаємодії підрозділів органів внутрішніх справ на регіональному рівні : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.07 / О.М. Ключев. – Харків, 2010. – 422 с.
2. Бандурка О.М. Управління в органах внутрішніх справ України : підручник / О.М. Бандурка. – Х. : Ун-т внутр. справ, 1998. – 480 с.
3. Парпан У. Реформування відомчої освіти МВС України / У. Парпан // Ефективність державного управління. – 2008. – Вип. 16/17. – С. 358-363.
4. Ануфрієв М.І. Становлення, розвиток та основні напрямки удосконалення відомчої багатоступеневої системи підготовки персоналу ОВС / М.І. Ануфрієв // Вісник Університету внутрішніх справ. – 1999. – № 9. – С. 7-20.
5. Про проведення експерименту з підготовки фахівців для Міністерства внутрішніх справ [Електронний ресурс] : розпорядження Кабінету Міністрів України від 29 груд. 2010 р., № 2355-р. – Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2355-2010-%D1%80>.
6. Про затвердження Порядку проведення експерименту з підготовки фахівців для Міністерства внутрішніх справ [Електронний ресурс] : наказ Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства освіти і науки, Молоді та спорту України, Міністерства оборони України від 19 трав.2011 р., № 77/462/263. – Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0712-11>.
7. Актуальні проблеми реформування правоохоронних органів України [Електронний ресурс]. – *Круглий стіл (10 лютого 2011 року, м. Київ)– Виступ Бандурки О.М.* – Режим доступу : http://www.niss.gov.ua/public/File/2011_table/0217_vist.pdf.
8. Матюхіна Н.П. Управління персоналом органів внутрішніх справ України (теоретичні та прикладні аспекти) / за заг. ред. Бандурки О.М. : монографія. – Х. : Вид-во Ун-ту внутр. справ, 1999. – 287 с.
9. Про затвердження Положення з організації професійної підготовки осіб рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ України [Електронний ресурс] : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 13 квіт. 2012 р., № 318. – Офіційний сайт Верховної Ради України – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0728-12>.
10. Бесчастний В. Міжнародний досвід у діяльності міліції України [Електронний ресурс] / В. Бесчастний // журнал «Віче» Режим доступу : <http://www.viche.info/journal/1780/>
11. Ключко А.М. Підготовка кадрів органів внутрішніх справ у вищих навчальних закладах МВС України / А.М. Ключко // Форум права. – 2012. -№ 1. – С. – 472- 480.